

การสร้างเครือข่ายพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎี
การพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริเพื่อสร้างเสริมประสบการณ์อาชีพ
Creation of Network for Developing School-Based Curriculum on the King's
Initiated Concepts and Theories for Occupational Experience Enhancement

นิภา เพชรสม

Nipa Petsom

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, nipa.petsom@gmail.com
(Educational Administration Program, Faculty of Education, Phetchaburi Rajabhat University)

บทคัดย่อ

แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เป็นการก่อกำเนิดของโครงการและงานอันเนื่องมาจากพระราชดำริกว่า 4,600 โครงการ แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาต่าง ๆ เหล่านี้เกิดจากพระราชอัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถของพระองค์ที่ได้ตรากตรำพระวรกายและพระสติปัญญา ทรงงานหนักเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของพสกนิกรไทยตลอดระยะเวลา 70 ปี เพื่อเป็นการสืบสานผลงานอันทรงคุณค่านี้ไว้ สถานศึกษาควรได้นำแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริไปพัฒนาเป็นหลักสูตรสถานศึกษาในส่วนที่เป็นรายวิชาเพิ่มเติม ด้วยการรวมตัวของสถานศึกษาหลาย ๆ แห่งที่มีเป้าหมายเดียวกันเป็นเครือข่ายช่วยกันพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เพื่อนำไปพัฒนาผู้เรียนซึ่งเป็นเยาวชนของชาติได้เรียนรู้ และนำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตและการสร้างเสริมประสบการณ์อาชีพในการพึ่งตนเอง สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนและประเทศชาติต่อไป

คำสำคัญ: การสร้างเครือข่าย การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ การสร้างเสริมประสบการณ์อาชีพ

ABSTRACT

Development concepts and theories due to the initiative of His Majesty King Bhumibol Adulyadej Maha Bhumibol Adulyadej Maharajboromnat Borpittr have been applied in more than 4,600 projects. All of these concepts and theories were from his genius and his ability to struggle with his body and intellect in working hard to improve the quality of life of Thai people throughout the 70 years. In order to carry on these valuable tasks, educational institutions should apply these development concepts and theories due to the royal initiative in developing school-based curriculum in the part of supplementary materials. This should be done by cooperation of many schools with the same goal as a network to help develop the curriculum in order to develop the national youths to learn, put the concepts and theories into practice in

their life, and gain more occupational experience in self-reliance, to continuously strengthen the community and the nation.

KEYWORDS: Network creation, School-based curriculum development, King's initiated development concepts and theories, Occupational experience enhancement

**Corresponding author, E-mail: nipa.petsom@gmail.com โทร. 089-084-5943*

Received: 8 March 2020 / Revised: 25 April 2020 / Accepted: 22 April 2020/ Published online: 30 December 2020

บทนำ

เป็นที่ยอมรับว่า สังคมปัจจุบันเป็นสังคมฐานความรู้ที่การเรียนรู้ ความรู้และนวัตกรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคุณภาพและขีดความสามารถของคนส่วนใหญ่ในประเทศ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องส่งเสริมและสร้างสภาพการณ์เพื่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยยึดหลักการสร้างเครือข่ายให้ทุกภาคส่วนของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดและตัดสินใจในกิจกรรมทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับองค์การหรือหน่วยงานของตน ซึ่งจะทำให้เกิดพลังพัฒนาการศึกษาที่เข้มแข็ง อันจะเป็นรากฐานที่มั่นคงในการพัฒนาประเทศ (ประยูร อัครบวร, 2553) เครือข่ายความร่วมมือจึงเป็นทางเลือกสำคัญเพื่อการเป็นศูนย์กลาง (Hub) ของชุมชนและศูนย์โรงเรียน (School Center) ในการนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน และเป็นทางเลือกหนึ่งของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพการจัดการศึกษาในสถานศึกษาของประเทศ โดยเฉพาะสถานศึกษาขนาดเล็กควรจัดกลุ่มบุคคลหรือหน่วยงานที่สมัครใจจะทำกิจกรรมร่วมกันในลักษณะเครือข่ายความร่วมมือทางการศึกษานบนพื้นฐานของความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของการทำงานร่วมกัน การแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ร่วมกัน ตลอดจนการแบ่งงานกันทำเพื่อเป้าหมายสำคัญคือ การพัฒนาคุณภาพการศึกษา (ศักดิ์นิพนธ์ สว่างวงศ์, 2557)

อย่างไรก็ตาม การที่ผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้โดยการจัดตั้งเครือข่ายความร่วมมือทางการศึกษาดังกล่าว จำเป็นต้องอาศัยหลักสูตรสถานศึกษาที่ได้รับการออกแบบอย่างดี มีเป้าหมายและกระบวนการดำเนินงานที่เป็นระบบ ด้วยความร่วมมือของบุคลากรทุกฝ่ายในสถานศึกษา เพื่อใช้เป็นเป้าหมายและทิศทางการยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษามีใช้การจัดในลักษณะของแผนการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนเพียงบางส่วน การออกแบบหลักสูตรสถานศึกษาจะต้องสอดคล้องกับหลักการและแนวคิดของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาคุณภาพบรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดของกลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ซึ่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4) พ.ศ.2562 ได้กล่าวถึงการจัดทำหลักสูตรในมาตรา 27 วรรคหนึ่งไว้ว่า “ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองดีของชาติ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ” มาตรา 27 วรรคสอง กำหนดไว้ว่า “ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ” ดังนั้นสถานศึกษาจึงต้องมีบทบาทในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาซึ่งประกอบด้วยสาระการเรียนรู้ 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 สาระการเรียนรู้จากหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มาบรรจุไว้ประมาณ 70% และส่วนที่ 2 สาระการเรียนรู้เพิ่มเติมจากสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนประมาณ 30% ซึ่งในบทความนี้หมายถึงหลักสูตรสถานศึกษาในส่วนที่เป็นรายวิชาเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่สอดคล้องกับศักยภาพและวุฒิภาวะของผู้เรียน (กาญจนา บุญส่ง และ นิภา เพชรสม, 2556)

จากการศึกษาและวิเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ได้มีพระเมตตาประทานโครงการต่าง ๆ กว่า 4,600 โครงการ (ฝ่ายวิชาการ, สถาพรบุคส์, 2560) เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของพสกนิกรไทย จนมีคำกล่าวว่า “ความรักของในหลวง... อยู่ในคำสอนของพระองค์ ความรักของในหลวงอยู่ในสายน้ำของพระองค์ (โครงการฝายแม้ว) ความรักของในหลวงอยู่ในผืนป่าของพระองค์ (โครงการพัฒนาพื้นที่ป่า) ความรักของในหลวง... อยู่ในเมล็ดข้าวของพระองค์ (พันธุ์ข้าวพระราชทานวันพืชมงคล) ความรักของในหลวงอยู่ในผืนดินของพระองค์ (โครงการที่ดินพระราชทาน)” (น่านกฐก, 2560) ซึ่งเบื้องหลังการก่อกำเนิดของโครงการและงานอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ มีหลักการ แนวคิด ตลอดจนทฤษฎีการพัฒนาหลากหลายประการ อันเกิดจากพระวิสัยทัศน์อันกว้างไกลของพระองค์เป็นหลักในการดำเนินงานทุกโครงการ (สำนักงาน กปร., 2540) ผู้เรียนซึ่งเป็นเยาวชนของชาติที่จะต้องเป็นผู้สืบทอดเจตนารมณ์รุ่นต่อไป จึงจำเป็นต้องเรียนรู้แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้น้อมนำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างเสริมประสบการณ์อาชีพและนำไปต่อยอดสร้างสรรค์ผลงานสร้างอาชีพ สร้างรายได้ สร้างความมั่นคงให้แก่ตนเองและครอบครัว ดังนั้นสถานศึกษาจึงควรร่วมมือกันสร้างเป็นเครือข่ายพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ส่วนที่เป็นรายวิชาเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินำมาหลักสูตรสถานศึกษาไปทดลองใช้ ประเมินและปรับปรุงหลักสูตรและแผนการจัดการเรียนรู้เพื่อจะได้หลักสูตรสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพต่อไป

ดังนั้นในบทความนี้จึงประกอบไปด้วยแนวคิดและเนื้อหาสาระ 5 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย ส่วนที่ 2 เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ส่วนที่ 3 เป็นแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี ส่วนที่ 4 แนวดำเนินการสร้างเครือข่ายพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ส่วนที่ 5 การสร้างเสริมประสบการณ์อาชีพและบทสรุป ดังจะกล่าวรายละเอียดตามลำดับต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย

1. ความหมายของเครือข่าย

ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงความหมายของเครือข่าย ซึ่งส่วนใหญ่มีความหมายสอดคล้องกัน เช่น พิสิฐ เทพไกรวัล (2554) ได้ให้ความหมายของเครือข่ายไว้ว่า เป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติงานหรือเชื่อมโยงบทบาทของกลุ่มบุคคล องค์กร หน่วยงานต่าง ๆ ที่เป็นหน่วยย่อย รวมตัวกันด้วยความสมัครใจ ภายใต้ความต้องการในวัตถุประสงค์ร่วมกัน จัดโครงสร้างและรูปแบบการทำงานด้วยระบบใหม่ในลักษณะสร้างความร่วมมือและประสานงานกันในแนวราบระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้อง ด้วยการระดมสรรพกำลังร่วมกัน กำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนาด้วยการให้สมาชิกได้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมติดตามประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ สอดคล้องกับแนวคิดของ พชรินทร์ จันทาพูน (2555) ได้ให้ความหมายของเครือข่ายไว้ว่า หมายถึง กลุ่มของคนหรือองค์การที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน ในลักษณะที่บุคคลหรือองค์การสมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระในการดำเนินกิจกรรมของตน การสร้างเครือข่ายจึงเป็นการทำให้บุคคลและองค์การที่กระจัดกระจายได้ติดต่อและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ อีกทั้งให้สมาชิกในเครือข่ายมีความสัมพันธ์กันฉันท์เพื่อนที่ต่างก็มีความเป็นอิสระมากกว่าการคบค้าสมาคมแบบพัวพัน

จากความหมายของเครือข่ายดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า เครือข่าย หมายถึง การประสานความร่วมมือระหว่างบุคคล กลุ่มและองค์การที่มีกิจกรรมคล้ายคลึงกันมารวมตัวกันด้วยความสมัครใจ เพื่อเสริมสร้างพลังในการแก้ปัญหาและเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ โดยผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน การมีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมติดตามประเมิน และร่วมรับผลประโยชน์ด้วยกัน ภายใต้ความต้องการในวัตถุประสงค์ร่วมกัน

2. องค์ประกอบของการสร้างเครือข่าย

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของการสร้างเครือข่ายจาก เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2555) คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2553) จิรประภา อัครบวร และประยูร อัครบวร (2552) พบว่า มีแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของการสร้างเครือข่ายสอดคล้องกัน ซึ่งสามารถสรุปองค์ประกอบของการสร้างเครือข่ายได้ดังนี้ 1) การมีเป้าหมายหรือวิสัยทัศน์ร่วมกัน เป็นการมองเห็นภาพของจุดหมายในอนาคตร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่มเข้าใจถึงทิศทางเดียวกัน ซึ่งทำให้กระบวนการเคลื่อนไหวมีพลังและเกิดเอกภาพ 2) การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่าย เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจและร่วมลงมือกระทำอย่างแข็งขัน 3) การมีผู้ประสานงานและบริหารจัดการเครือข่าย ซึ่งเป็นคณะบุคคลที่คัดเลือกจากสมาชิกเครือข่าย มีการผลัดเปลี่ยนทำหน้าที่ประสานงานและบริหารจัดการเครือข่าย 4) การจัดกิจกรรมของสถานศึกษาต้องเป็นกิจกรรมที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์ต่อสมาชิกในเครือข่าย 5) การใช้ระบบสารสนเทศในการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ 6) การใช้ทรัพยากรเพื่อดำเนินการในเครือข่ายสถานศึกษาต้องเพียงพอและมีประสิทธิภาพ

3. กระบวนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา

จากการพิจารณากระบวนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของนักวิชาการ พบว่า มีแนวคิดสอดคล้องกัน ได้แก่ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2555) พิลิฐ เทพไกรวัล (2554) ศักดิ์นิพนธ์ สว่างวงศ์ (2557) สรุปได้ว่า กระบวนการสร้างเครือข่ายประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย ขั้นตอนนี้ เป็นขั้นตอนที่ผู้ปฏิบัติการตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่ายในการทำงาน 2) ขั้นติดต่อบริษัทหรือองค์กรที่จะเป็นเครือข่าย เป็นขั้นตอนของการติดต่อสัมพันธ์เพื่อชักชวนเข้าร่วมเป็นเครือข่ายในการทำงาน 3) ขั้นการสร้างพันธมิตรร่วมกัน เป็นขั้นตอนของการสร้างความผูกพันที่จะทำงานร่วมกัน เพื่อตอบสนองความต้องการหรือแก้ปัญหา โดยการแลกเปลี่ยนความรู้และอาจเรียกขั้นตอนนี้ว่า กลุ่มศึกษาเรียนรู้ (Learning Group) หรือเป็นขั้นตอนของการให้ความร่วมมือ (Informal Cooperation) 4) ขั้นการพัฒนาความสัมพันธ์ เป็นขั้นตอนที่การสร้างเครือข่ายปรากฏผลงานเป็นรูปธรรม เป็นการทำกิจกรรมโดยใช้ทรัพยากรร่วมกัน มีการตกลงในเรื่องการบริหารจัดการกลุ่ม เริ่มด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์ของกลุ่ม กำหนดกิจกรรม จัดวางข้อตกลงในการทำงาน กำหนดบทบาทของสมาชิกรวมทั้งสิทธิ หน้าที่ของหัวหน้ากลุ่ม เป็นต้น เป็นขั้นกลุ่มกิจกรรม (Action Group) หรือเรียกว่า เป็นขั้นตอนของการทำข้อตกลง (Formal Agreement) 5) ขั้นตอนการขยายกิจกรรมหรือขยายกลุ่ม หลังจากขั้นตอนการพัฒนาความสัมพันธ์จนนำไปสู่การมีผลงานปรากฏเป็นที่เด่นชัด องค์การเครือข่ายรู้สึกว่าได้บรรลุผลประโยชน์จากการเข้าเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์จะแน่นแฟ้นขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การขยายกิจกรรมหรือขยายกลุ่มตามพื้นที่หรือตามลักษณะกิจกรรม ขั้นตอนนี้อาจอยู่ในระดับการเข้า “ลงทุน” ในองค์การใหม่ (Minority Investment) และการจัดตั้งองค์การใหม่ร่วมกัน (Joint Venture) 6) ขั้นติดตามและประเมินผล เป็นขั้นตอนการประเมินผลการดำเนินงานตามแผนที่เกิดจากเครือข่ายความร่วมมือเพื่อไปสู่การปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงแผนการดำเนินงานนั้นอีก

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

1. ความหมายของหลักสูตรสถานศึกษา

หลักสูตรสถานศึกษา หมายถึง หลักสูตรที่สถานศึกษาได้จัดทำขึ้นตามหลักการของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 แต่มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นตามสภาพความต้องการของสถานศึกษาและชุมชน (กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ, 2545) อาจกล่าวได้ว่า หลักสูตรสถานศึกษาประกอบด้วยสาระการเรียนรู้ 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 สาระการเรียนรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดจากหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มาบรรจุไว้ประมาณ 70% ส่วนที่ 2 เป็นรายวิชาเพิ่มเติมจากสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ ประมาณ 30% ตามมาตรา 27 วรรคหนึ่ง

และวรรคสองของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4) พ.ศ.2562 ซึ่งในบทความนี้จะเน้นเฉพาะสาระการเรียนรู้ ส่วนที่ 2 ที่เป็นรายวิชาเพิ่มเติมจากสภาพปัญหาในชุมชนและสังคมและภูมิปัญญาท้องถิ่น (ราชกิจจานุเบกษา, 2562)

2. จุดเน้นของหลักสูตรสถานศึกษาส่วนที่เป็นรายวิชาเพิ่มเติม

การพัฒนาหลักสูตรจะต้องตอบคำถามให้ได้ว่า ต้องการเน้นส่วนใด ทำอะไรตรงจุดไหน เพื่อจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของสถานศึกษาและชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิต อาชีพ เศรษฐกิจ ตามเจตนารมณ์นั้น ควรมีจุดเน้น 3 ประการด้วยกัน คือ 1) เนื้อหาสาระ เป็นสิ่งที่ต้องกำหนดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ควรสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น เช่น สภาพความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ สังคม กลุ่มชนและท้องถิ่น สาระด้าน พระมหากษัตริย์คุณในการพัฒนาท้องถิ่น เป็นต้น สิ่งสำคัญคือ ต้องให้ผู้เรียนมีความรักและภูมิใจในท้องถิ่นของตน 2) กระบวนการเรียนการสอน ควรเน้นและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนออกไปเรียนรู้ชีวิตจริงในชุมชนและท้องถิ่น เพื่อให้เกิดประสบการณ์ตรง ได้สัมผัสและต้องกระทำจริง มุ่งการมีส่วนร่วมแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมเป็นสำคัญ 3) ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น ต้องมุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาช่วยอย่างใกล้ชิด เช่น คำสอน สุภาษิตท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีในชุมชน ตลอดจนกิจกรรมโครงการตามแผนพัฒนาท้องถิ่น (สำลี รักสุทธี, 2554)

แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า งานและโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาเป็นหลักในการดำเนินงานอยู่ทุกโครงการ ซึ่งจะเห็นว่าโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้อยู่มากมายหลายประเภทแตกต่างกันไปตามลักษณะและวัตถุประสงค์ของโครงการนั้น ๆ ส่วนมากจะเป็นการแก้ไขปัญหาและพัฒนาด้านการทำมาหากินของประชาชน ซึ่งส่วนใหญ่ทำการเกษตร ดังนั้นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริจึงเกี่ยวข้องกับปัจจัยทางด้านการเกษตร เช่น การพัฒนาทรัพยากรดิน การพัฒนาทรัพยากรน้ำ การพัฒนาที่ทำกิน ความรู้ด้านเกษตรกรรม การอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งในบทความนี้จะนำเสนอแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 4 โครงการเพื่อเป็นตัวอย่างในการนำไปพัฒนาเป็นหลักสูตรสถานศึกษา ดังนี้

1. ทฤษฎีการป้องกันการเสื่อมโทรมและพังทลายของดิน โดยหญ้าแฝก พืชจากพระราชดำริ กำแพงที่มีชีวิต ในการอนุรักษ์และคืนธรรมชาติสู่แผ่นดิน

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงตระหนักถึงสภาพปัญหาและสาเหตุการชะล้างพังทลายของดินที่ก่อให้เกิดการสูญเสียหน้าดินที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากการไหลบ่าของน้ำฝนเป็นจำนวนมากที่ไม่มีสิ่งใดมากันชะลอไว้ จึงทรงศึกษาถึงศักยภาพของหญ้าแฝก ซึ่งเป็นพืชที่มีคุณสมบัติพิเศษในการช่วยป้องกัน การชะล้างพังทลายของหน้าดิน และอนุรักษ์ความชุ่มชื้นใต้ดินไว้ หญ้าแฝกเป็นพืชพื้นบ้านของไทย มีวิธีการปลูกที่ง่ายเกษตรกรสามารถดำเนินการได้เอง โดยไม่ต้องให้การดูแลหลังการปลูกมากนัก อีกทั้งประหยัดค่าใช้จ่ายกว่าวิธีอื่น ๆ จึงได้พระราชทานพระราชดำริให้ดำเนินการศึกษาทดลองเกี่ยวกับหญ้าแฝก ซึ่งหญ้าแฝกมีลักษณะพิเศษคือ 1) เป็นหญ้าที่มีการแตกหน่อรวมเป็นกอ เบียดกันแน่น ไม่แผ่ขยายด้านข้าง 2) มีรากเป็นระบบรากฝอยที่สานกันแน่นยาว หยั่งลึกในดิน ช่วยอุ้มน้ำ 3) หญ้าแฝกมีข้อที่ลำต้นถี่ ขยายพันธุ์โดยใช้หน่อได้ตลอดปี 4) มีใบยาว ตัดและแตกใหม่ง่าย แข็งแรง และทนต่อการย่อยสลาย 5) บริเวณรากเป็นที่อาศัยของจุลินทรีย์ ปรับตัวกับสภาพต่าง ๆ ได้ดี ทนทานต่อโรคพืชทั่วไป

รูปแบบการปลูกหญ้าแฝก แบ่งตามสภาพพื้นที่ได้ 3 ประเภท ได้แก่ 1) ปลูกในพื้นที่ที่ล่อแหลมต่อการกัดเซาะล้างการพังทลายของดิน โดยปลูกขวางแนวความลาดชันและปลูกหญ้าแฝกสองข้างฝั่งลำห้วย เป็นต้น 2) ปลูกในพื้นที่เกษตรกรรม โดยปลูกตามแนวคันบันไดดินเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำ การปลูกหญ้าแฝกขวางแนวความลาดชัน ปลูกตามแนวคูคลอง ปลูกรอบโคนต้นไม้เพื่อรักษาความชุ่มชื้นของดิน 3) ปลูกในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีความล่อแหลมต่อการกัดเซาะและการพังทลายของดิน

เช่น ปลุกหญ้าแฝกเหนือเขื่อน เหนืออ่างเก็บน้ำ เพื่อป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน และกรองตะกอนดิน ปลุกหญ้าแฝกสองข้างไหล่ถนน เป็นต้น

ประโยชน์ของหญ้าแฝก หญ้าแฝกเป็นพืชมีศรัทธา ทุกส่วนของลำต้นสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ โดยเฉพาะด้านการอนุรักษ์ดินและน้ำเพื่อคืนธรรมชาติสู่แผ่นดิน ได้แก่ 1) คลุมดิน รักษาความอุดมสมบูรณ์ของหน้าดิน 2) ป้องกันดินถูกชะล้างพังทลาย 3) เสริมความมั่นคงตามแนวตลิ่ง ฝายกั้นน้ำ ทางระบายน้ำ คลองส่งน้ำริมถนน 4) ยึดเกาะดินบริเวณหน้าผาไม่ให้ดินทลายลงพื้นถนน 5) ทำให้ดินพัฒนาเป็นดินสมบูรณ์ 6) กรองเศษพืชและตะกอนดินที่ถูกน้ำพัดพามาทับถมเกิดเป็นคันดินธรรมชาติ 7) รักษาปุ๋ยอินทรีย์ที่โคนต้นไม้

จากการดำเนินงานที่ทุกหน่วยงานได้ร่วมมือกันให้เป็นไปตามพระราชดำริ ทำให้การศึกษาเรื่องหญ้าแฝกได้ผลจนเป็นที่ยอมรับจากธนาคารโลก จึงได้ทูลเกล้าถวายแผ่นเกียรติบัตรเป็นภาพรากหญ้าแฝกชุ่มน้ำ เป็นรางวัลสดุดีพระเกียรติคุณพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร (สำนักงาน กปร., 2540)

2. แนวคิดการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร : โครงการตามพระราชประสงค์หุบกะพง

ความเป็นมาของโครงการ ปี พ.ศ.2507 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเยียนและดูแลทุกข์สุขของราษฎรที่จังหวัดเพชรบุรี พระองค์ได้ทราบถึงความเดือดร้อนของเกษตรกรกลุ่มชาวสวนผักชะอำ จำนวน 83 ครอบครัว ว่าขาดแคลนทุนทรัพย์ที่จะนำไปประกอบอาชีพและไม่มีที่ดินทำกิน พระองค์จึงทรงรับเกษตรกรเหล่านี้ไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์และได้จัดหาพื้นที่ในเขตจังหวัดเพชรบุรีและจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ นำมาจัดสรรให้แก่เกษตรกรดังกล่าว ขณะเดียวกันรัฐบาลอิสราเอลได้เข้ามาช่วยเหลือด้านการพัฒนาการเกษตรในรูปของผู้เชี่ยวชาญสาขาต่าง ๆ และได้ทำสัญญาร่วมมือกันระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลอิสราเอล คณะกรรมการทุกฝ่ายได้เลือกที่ดินบริเวณหุบกะพง อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี เป็นที่ตั้งของศูนย์สาธิตและทดลองการเกษตรของโครงการไทย-อิสราเอล เมื่อได้มีการพัฒนาที่ดินและจัดระบบชลประทานในพื้นที่ 500 ไร่แล้ว ได้อพยพเกษตรกรที่ได้รับความเดือดร้อนเข้าอาศัยและทำประโยชน์ในพื้นที่ โดยได้จัดสรรที่ดินให้ครอบครัวละ 25 ไร่

การอพยพครอบครัวเกษตรกรเหล่านี้ ได้จัดสร้างที่อยู่อาศัยรวมเป็นหมู่บ้านเกษตรกร ขณะเดียวกันได้มีการให้การศึกษอบรมเกี่ยวกับหลักและวิธีการของสหกรณ์ และได้เข้าชื้อกันเพื่อขอจดทะเบียนเป็นสหกรณ์การเกษตร โดยใช้ชื่อว่า “สหกรณ์การเกษตรหุบกะพง จำกัด” ปัจจุบันตั้งอยู่ที่หมู่ 8 ตำบลเขาใหญ่ อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี

รูปแบบการจัดสรรที่ดิน จัดให้เกษตรกรทำประโยชน์แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) แปลงเกษตรชลประทาน จัดให้มีระบบชลประทานเข้าถึงพื้นที่ เพื่อให้เกษตรกรทำการเพาะปลูกพืชผักและปลูกบ้านพักอาศัย 2) แปลงเกษตรน้ำฝน จัดให้มีการปลูกพืชทนแล้งและไม่ขึ้นต้นต่าง ๆ เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ในรอบปี เกษตรกรของโครงการจะได้รับการจัดสรรที่ดินรายละ 2 แปลง โดยให้สิทธิประโยชน์ชั่วคราวชั่วคราว แต่ไม่ให้กรรมสิทธิ์ในที่ดินเพื่อป้องกันการซื้อขายเปลี่ยนมือ

การสาธิตและทดลองการเกษตร

1. จัดทำแปลงสาธิตและทดลองปลูกพืชต่าง ๆ ได้แก่ พืชไร่และพืชสวน ตลอดจนสาธิตเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ ได้แก่ โคเนื้อ โคนม สัตว์ปีกและปลาชนิดต่าง ๆ ในพื้นที่แปลงสาธิต จัดเก็บสถิติข้อมูลเชิงวิชาการ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการแนะนำส่งเสริมอาชีพสมาชิกในพื้นที่ และจัดอบรมเกษตรกรสมาชิกเยาวชนสหกรณ์ โดยมีการประสานงานกับหน่วยราชการต่าง ๆ ในกระทรวงเกษตร พืชสวนต่าง ๆ ที่ได้ส่งเสริมให้สมาชิกปลูก ได้แก่ หน่อไม้ฝรั่ง ข้าวโพดฝักอ่อน มะเขือเทศ แคนตาลูป ผักต่าง ๆ เป็นต้น ส่วนพืชไร่ ได้แก่ อ้อย สับปะรด ข้าวโพด กระเจี๊ยบแดง เป็นต้น

2. พื้นที่ที่มีสภาพดินไม่ดี ส่งเสริมให้ปลูกป่านครนารายณ์ โดยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ 9 มีพระราชดำริให้สมาชิกทำอุตสาหกรรมในครัวเรือนในรูปแบบหัตถกรรม การจัดทำเครื่องจักสาน โดยใช้เส้นใยจากป่านครนารายณ์ ดังนั้นศูนย์สาธิตสหกรณ์โครงการหุบกะพง ได้จัดทำแปลงปลูกป่านครนารายณ์เพื่อขยายพันธุ์และส่งเสริมให้สมาชิกปลูกเพื่อใช้ประโยชน์จากวัตถุดิบที่ผลิตได้

ภายในมี “ศูนย์เรียนรู้โครงการตามพระราชประสงค์หุบกะพง” เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับผู้สนใจศึกษา และนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาอาชีพด้านเกษตรกรรมต่อไป (คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี, 2551)

3. แนวคิดการบริหารจัดการที่ดินเพื่อการเกษตร : ทฤษฎีใหม่

เกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นแนวทางการจัดการที่ดินและแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในการดำเนินการเกษตรทฤษฎีใหม่ พระราชทานขั้นตอนการดำเนินงาน 3 ขั้นตอน ดังนี้

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่ง การผลิตเพื่อพออยู่พอกินและพึ่งตนเองได้ ให้แบ่งพื้นที่ถือครองทางการเกษตร ซึ่งโดยเฉลี่ยแล้วเกษตรกรมีเนื้อที่ดินประมาณ 10-15 ไร่ต่อครอบครัว แบ่งออกเป็นสัดส่วน คือ ส่วนที่หนึ่ง ไร่ละ 30 ไร่ เนื้อที่เฉลี่ย 3 ไร่ ให้ทำการขุดสระกักเก็บน้ำไว้ในการเพาะปลูก มีความลึกประมาณ 4 เมตร ซึ่งจะสามารถรับน้ำได้จุถึง 19,000 ลูกบาศก์เมตร โดยการรองรับจากน้ำฝน ราษฎรจะสามารถนำน้ำไปใช้ในการเกษตรได้ตลอดปี ทั้งยังสามารถเลี้ยงปลาและปลูกพืชไร่ พืชเสริมสระ เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว ส่วนที่สอง ไร่ละ 60 ไร่ เนื้อที่เฉลี่ยประมาณ 10 ไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตร ปลูกพืชผลต่าง ๆ โดยแบ่งพื้นที่นี้ออกเป็น 3 ส่วน คือ ไร่ละ 30 ไร่ ในส่วนที่หนึ่ง ทำนาข้าว ประมาณ 5 ไร่ ไร่ละ 30 ไร่ ในส่วนที่สอง ปลูกพืชไร่ หรือพืชสวนตามแต่สภาพของพื้นที่และภาวะตลาด ประมาณ 5 ไร่ ไร่ละ 10 ไร่ ในส่วนที่สาม เป็นพื้นที่ที่เหลือ มีเนื้อที่ประมาณ 2 ไร่ จัดเป็นที่อยู่อาศัย มีถนนหนทาง ตัดเป็นคันดินหรือคูคลอง ตลอดจนปลูกพืชผักสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ รวมพื้นที่เฉลี่ยประมาณ 12-15 ไร่ ตามสัดส่วน 30 : 30 : 10

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สอง เป็นการรวมพลังและร่วมแรงกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ กล่าวคือ เมื่อเกษตรกรเข้าใจในหลักการและได้ปฏิบัติในที่ดินของตนจนได้ผลแล้ว ก็ต้องเริ่มขั้นที่สอง คือ ให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ ร่วมแรงร่วมใจกันดำเนินการในด้านต่าง ๆ ดังนี้ 1) การผลิต เกษตรกรจะต้องร่วมมือในการผลิต โดยเริ่มตั้งแต่ ขั้นตอนเตรียมดิน การหาพันธุ์พืช และปุ๋ย การหาน้ำ และอื่น ๆ เพื่อการเพาะปลูก 2) การตลาด เมื่อมีผลผลิตแล้ว จะต้องเตรียมการต่าง ๆ เพื่อการขยายผลผลิตให้ได้ประโยชน์สูงสุด เช่น การเตรียมลานตากข้าวร่วมกัน การจัดหาถังฉางรวบรวมข้าว เตรียมหาเครื่องสีข้าว ตลอดจนการรวมกันขายผลผลิตให้ได้ราคาดี และลดค่าใช้จ่ายลงด้วย 3) ชีวิตความเป็นอยู่ เกษตรกรต้องมีความเป็นอยู่ที่ดีพอสมควร โดยมีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่น อาหารการกินต่าง ๆ และเสื้อผ้าที่พอเพียง 4) สวัสดิการ แต่ละชุมชนควรมีสวัสดิการและบริการที่จำเป็น เช่น มีสถานอนามัยเมื่อยามป่วยไข้ หรือมีกองทุนไว้ให้กู้ยืมเพื่อประโยชน์ในกิจกรรมต่าง ๆ 5) การศึกษา มีโรงเรียนและชุมชนเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษา เช่น มีกองทุนเพื่อการศึกษาให้แก่เยาวชนของชุมชนเอง 6) สังคมและศาสนา ชุมชนควรเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาสังคมและจิตใจ โดยมีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สาม เมื่อดำเนินการผ่านขั้นที่สองแล้ว เกษตรกรจะมีรายได้ดีขึ้น ฐานะมั่นคงขึ้น เกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรก็ควรพัฒนาก้าวหน้าไปสู่ขั้นที่สามต่อไป คือ ติดต่อประสานงานเพื่อจัดหาทุนหรือแหล่งเงิน เช่น ธนาคาร หรือบริษัทห้างร้านเอกชน มาช่วยในการทำธุรกิจ การลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ทั้งฝ่ายเกษตรกรและฝ่ายธนาคารกับบริษัท จะได้รับประโยชน์ร่วมกัน เช่น เกษตรกรขายข้าวได้ในราคาสูง ธนาคารกับบริษัทสามารถซื้อข้าวบริโภคได้ในราคาต่ำ (ซื้อข้าวเปลือกโดยตรงจากเกษตรกรและนำมาสีเอง) เกษตรกรซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคได้ในราคาต่ำ เพราะรวมกันซื้อเป็นจำนวนมาก (เป็นร้านสหกรณ์ ซื้อในราคาขายส่ง) เป็นต้น (สำนักงาน กปร., 2540)

4. แนวคิดการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกร : ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ความเป็นมาของการจัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

การเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเยียนราษฎรของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในทุกภูมิภาคของประเทศต่อเนื่องมาตั้งแต่ พ.ศ.2494 ทำให้พระองค์ทรงทราบปัญหาพื้นฐานของเกษตรกรไทยที่ต้องเผชิญกับปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน ปัญหาการขาดแคลนน้ำ ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ที่ทวีความรุนแรงทุกขณะ อาทิ ปัญหาการเสื่อมโทรมของดิน ปัญหาดินเปรี้ยว และปัญหาดินเค็ม เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ศูนย์ศึกษา

การพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริจึงได้จัดตั้งขึ้นจำนวน 6 แห่ง ในทุกภูมิภาคของประเทศตามสภาพภูมิศาสตร์ที่ต่างกััน มีหลักการสำคัญดังนี้

หลักการสำคัญของศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

1. เป็นแหล่งรวมสรรพวิชาการด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและเป็นรากฐานสำคัญของการดำรงชีพ และการสร้างคุณภาพชีวิตของประชาชนและชุมชนในเรื่องของเทคนิควิชาการสมัยใหม่ ควบคู่กับการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและนำภูมิปัญญาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ ดังนั้นศูนย์ศึกษาการพัฒนาจึงเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิตที่แตกต่างจากสถานที่รวบรวมและแสดงสิ่งของเท่านั้น แต่เป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีความเคลื่อนไหว มีกิจกรรมต่อเนื่อง โดยกระทำในสภาพที่เป็นจริง ภายใต้ปัญหาข้อจำกัดและสภาพทางภูมิศาสตร์ ตลอดจนลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมของผู้คนในชุมชนนั้น ๆ

2. เป็นสถานที่ศึกษา ค้นคว้า ทดลอง และวิจัยการพัฒนาด้านเกษตรกรรม และสาธิตผลการดำเนินการอันเป็นตัวอย่างแห่งความสำเร็จ ซึ่งเกษตรกรผู้สนใจและประชาชนที่สนใจ สามารถนำไปปฏิบัติจริงได้ด้วยวิธีการง่าย ๆ ประหยัด และไม่สลับซับซ้อนเกินไปนัก

3. เป็นศูนย์บริการเบ็ดเสร็จที่จุดเดียว (One stop service for the farmers) กล่าวคือ เกษตรกรและประชาชนผู้สนใจสามารถศึกษาได้ทุกเรื่อง ทั้งด้านการเกษตร การปศุสัตว์ การประมง และขอรับบริการตั้งแต่เรื่อง การให้บริการพื้นที่ด้านการเกษตร ด้านน้ำ ด้านเมล็ดพันธุ์พืช ด้านการตลาดและอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับวงจรชีวิต และการทำมาหากิน ตลอดจนการฝึกอบรมโดยเสียเวลาเพียงครั้งเดียว ณ ที่แห่งเดียว

4. เป็นรูปแบบใหม่ของการบริหารจัดการ โดยเป็นการผสมผสานความร่วมมือร่วมใจกันทำงานของหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้บริการประชาชน มิได้มีหน่วยงานใดเป็นเจ้าของหรือมีอำนาจเบ็ดเสร็จในการควบคุมโครงการ จะมีเพียงหน่วยงานกลางเป็นแกนกลางในการประสานดำเนินงาน คือ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) และสำนักงานเลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา ซึ่งหน่วยงานต่าง ๆ ทุกกรมกองที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประชาชนและทุกด้านของการพัฒนาชีวิตของประชาชน สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประองตอกันและประสานงานกัน

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ “พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต” ทั้ง 6 แห่ง มีดังนี้ (สำนักงาน กปร., 2542)

1. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งอยู่ ณ ตำบลเขาหินซ้อน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

2. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งอยู่ระหว่างบ้านพิภพทอง และบ้านโคกสยา ตำบลกะลุวอเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส

3. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งอยู่ที่ตำบลสนมไชย อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี

4. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งอยู่ที่บ้านนาคเค้า ตำบลห้วยยาง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

5. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งอยู่ ณ ตำบลป่าเมี่ยงและตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

6. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งอยู่ที่ตำบลสามพระยา อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี

จากการยกตัวอย่างแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นเพียงตัวอย่างให้เห็นว่า ทุกแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่อยู่เบื้องหลังการก่อกำเนิดของโครงการและงานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

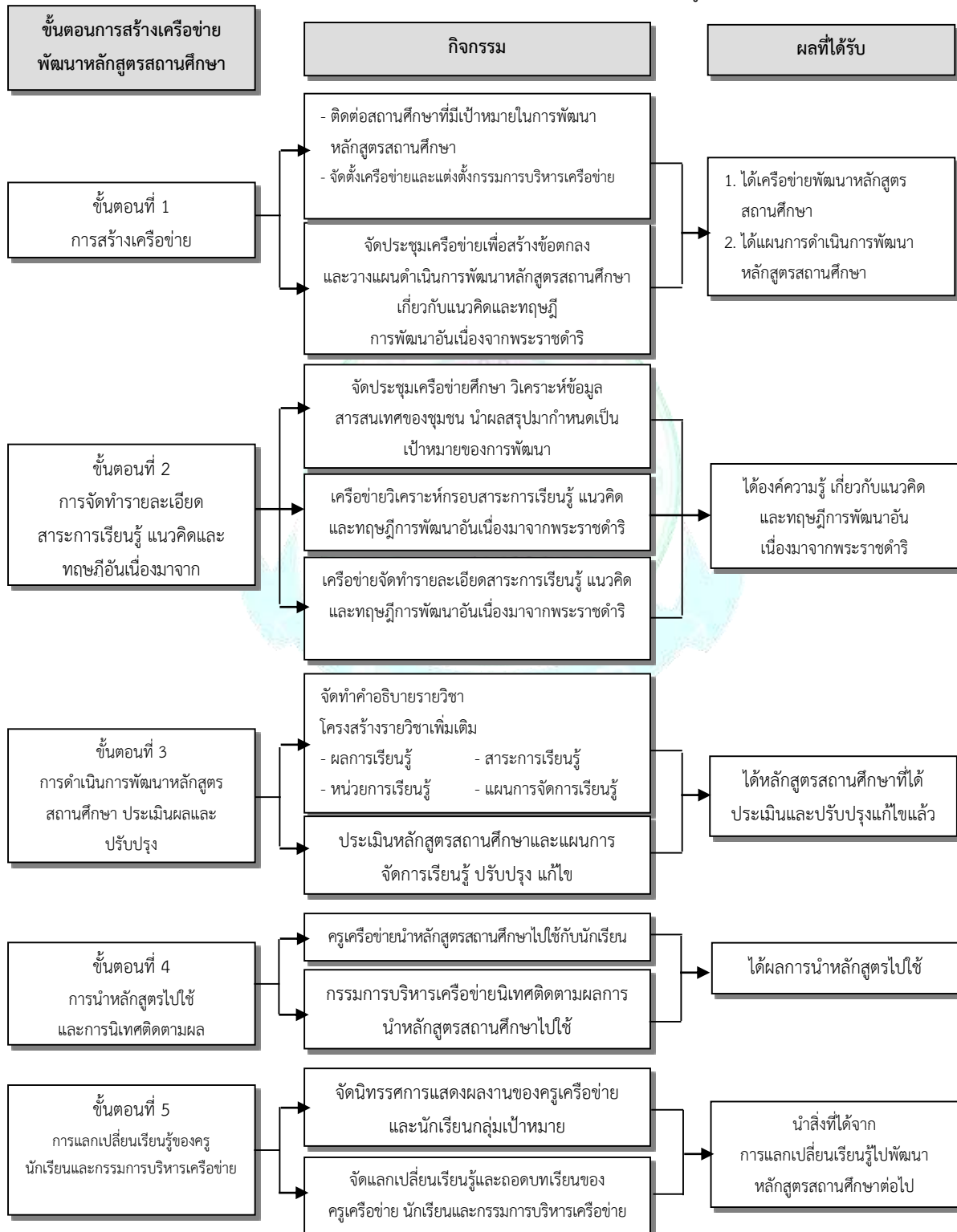
ซึ่งสาระรายละเอียดของแต่ละโครงการสามารถนำมาจัดทำเป็นหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างประสบการณ์อาชีพให้นักเรียนได้ ดังผลงานวิจัยของ อำนาจ สัมพันธ์ (2556) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง หย้าแฝกที่บ้านห้วยโสก ตามแนวพระราชดำริ โดยใช้รูปแบบ สวีปป่าของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนนเรศวรบ้านห้วยโสก สังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 14 ผลการวิจัยพบว่า 1) องค์ความรู้ท้องถิ่นเรื่อง หย้าแฝกที่บ้านห้วยโสก คือ (1) ลักษณะพันธุ์หย้าแฝกที่บ้านห้วยโสก แบ่งเป็น 2 ชนิด คือ หย้าแฝกพันธุ์สุราษฎร์ และหย้าแฝกตอนพันธุ์ประจวบคีรีขันธ์ (2) การใช้ประโยชน์จากหย้าแฝกที่บ้านห้วยโสก ได้แก่ ตันและใบหย้าแฝกใช้เป็นพืชคลุมดินและปุ๋ย ช่วยการอนุรักษ์ดินและน้ำ ป้องกันน้ำท่วม และใบหย้าแฝกอ่อนใช้เป็นอาหารวัว 2) การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องหย้าแฝก ประกอบด้วย โครงสร้างหลักสูตร สารการเรียนรู้ท้องถิ่น และหน่วยการเรียนรู้ 2 หน่วยการเรียนรู้ ได้แก่ หน่วยที่ 1 รู้จักหย้าแฝกที่บ้านห้วยโสก หน่วยที่ 2 ปลูกหย้าแฝกด้วยฝีมือเรา ผลการทดลองใช้หลักสูตรพบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน คิดเป็นร้อยละ 36.00 ผลการประเมินหลักสูตรจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง มีความเห็นว่า หลักสูตรท้องถิ่นมีคุณภาพและบรรลุผลสำเร็จ และข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูและภูมิปัญญาท้องถิ่นควรส่งเสริมการนำหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องหย้าแฝกที่บ้านห้วยโสกมาจัดการเรียนรู้กับนักเรียนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้นักเรียนสามารถนำองค์ความรู้เกี่ยวกับหย้าแฝกมาใช้ในการทำเกษตรกรรมได้

วิธีดำเนินการสร้างเครือข่ายพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

จากการสังเคราะห์กระบวนการสร้างเครือข่ายกับกระบวนการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ผู้เขียนได้นำผลการสังเคราะห์มาสรุปเป็นวิธีดำเนินการสร้างเครือข่ายพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา 5 ขั้นตอน ดังแสดงในแผนภาพดังนี้

แผนภาพแสดงขั้นตอนการดำเนินการสร้างเครือข่ายพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

รายละเอียดวิธีดำเนินการสร้างเครือข่ายพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างเครือข่าย แบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ

1.1 สำรวจความต้องการของสถานศึกษาต่าง ๆ ที่มีเป้าหมายจะพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาที่เป็นรายวิชาเพิ่มเติม ติดต่อเพื่อชักชวนเข้าร่วมเป็นเครือข่ายและแต่งตั้งกรรมการบริหารเครือข่าย

1.2 จัดประชุมผู้บริหารและครูเครือข่าย เพื่อสร้างข้อตกลงและวางแผนดำเนินการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ขั้นตอนที่ 2 การจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้แนวคิดและทฤษฎีอันเนื่องมาจากพระราชดำริ แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ

2.1 จัดประชุมเชิงปฏิบัติการกับเครือข่าย เพื่อศึกษา/วิเคราะห์ข้อมูลสารสนเทศของชุมชนด้านแนวโน้มของการพัฒนา ด้านความต้องการของชุมชนด้านสิ่งที่มีผลกระทบต่อการจัดการศึกษา และด้านศักยภาพของโรงเรียน นำผลสรุปที่ได้จากการศึกษา/วิเคราะห์ทั้ง 4 ด้านดังกล่าว มากำหนดเป็นเป้าหมายของการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาส่วนที่เป็นรายวิชาเพิ่มเติม

2.2 ผู้บริหารสถานศึกษาและครูเครือข่ายช่วยกันศึกษา/วิเคราะห์รอบสาระการเรียนรู้แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

2.3 ผู้บริหารสถานศึกษาและครูเครือข่ายพิจารณาจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้จากแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อนำมาจัดทำเป็นเอกสารประกอบหลักสูตร

ขั้นตอนที่ 3 การดำเนินการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา มี 2 ขั้นตอน

3.1 จัดทำคำอธิบายรายวิชา โครงสร้างรายวิชาเพิ่มเติม ผลการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้ หน่วยการเรียนรู้ และแผนการจัดการเรียนรู้

3.2 ประเมินหลักสูตรและแผนการจัดการเรียนรู้ โดยผู้เชี่ยวชาญ ปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรและแผนการจัดการเรียนรู้ให้มีความถูกต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

ขั้นตอนที่ 4 การนำหลักสูตรไปใช้และการนิเทศติดตามผล มี 2 ขั้นตอน

4.1 ครูเครือข่ายแต่ละโรงเรียนนำหลักสูตรสถานศึกษา เกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริไปใช้กับนักเรียนกลุ่มเป้าหมาย

4.2 คณะกรรมการบริหารเครือข่าย นิเทศ ติดตาม ให้คำแนะนำการนำหลักสูตรไปใช้และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ตลอดทั้งการวัดและประเมินผล

ขั้นตอนที่ 5 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของครู นักเรียนและคณะกรรมการบริหารเครือข่าย มี 2 ขั้นตอน

5.1 จัดนิทรรศการการแสดงผลงานของครูเครือข่ายและนักเรียนกลุ่มเป้าหมาย เกี่ยวกับผลการใช้หลักสูตรสถานศึกษา เกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

5.2 จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถอดบทเรียนของครูเครือข่าย นักเรียนกลุ่มเป้าหมาย และคณะกรรมการบริหารเครือข่าย เพื่อนำไปพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเสริมประสบการณ์อาชีพ

โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 20 จังหวัดชุมพร (2560) ได้กล่าวถึงการสร้างเสริมประสบการณ์อาชีพไว้ว่าเป็นการเปิดและสร้างโอกาสให้นักเรียนได้สัมผัสและทดลองทำงานที่ตนเองสนใจเพื่อประกอบ การตัดสินใจในการเลือกเส้นทางการศึกษาต่อและการมีงานทำ รวมทั้งเป็นการสร้างโลกทัศน์ทางปัญญา สร้างมุมมองที่ส่งเสริมให้บุคคลมีความรู้ความสามารถในการประกอบกิจการงานต่าง ๆ ได้ประสบความสำเร็จอย่างมีคุณธรรม โดยเฉพาะการดำเนินการด้านอาชีพ

ที่ต้องอาศัยประสบการณ์ที่หลากหลาย เพื่อให้บุคคลประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองได้ ดังนั้นการสร้างเสริมประสบการณ์อาชีพ จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนในยุคปัจจุบันที่มีความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ ส่งผลต่อวิถีชีวิตและโลกของงานอาชีพ โดยเฉพาะผู้เรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งเป็นรอยต่อสำคัญของการตัดสินใจที่เชื่อมต่อกับอาชีพในอนาคต แนวทางการสร้างเสริมประสบการณ์อาชีพสามารถดำเนินการได้ 2 ลักษณะ คือ

1. การสร้างเสริมประสบการณ์อาชีพในชั้นเรียน เป็นการจัดประสบการณ์ให้นักเรียนได้สำรวจและรู้จักตนเองเกี่ยวกับอาชีพที่เหมาะสมกับความสามารถ ความถนัด และความสนใจ รวมทั้งบุคลิกภาพ โดยการเสริมสร้างประสบการณ์อาชีพผ่านหลักสูตรสถานศึกษาในรูปแบบที่หลากหลาย ประกอบด้วยการบูรณาการในรายวิชาพื้นฐาน 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ การจัดรายวิชาเพิ่มเติมอาชีพ การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองเกี่ยวกับอาชีพ การจัดโครงงานอาชีพ การจัดฐานการเรียนรู้เกี่ยวกับอาชีพ

2. การสร้างเสริมประสบการณ์อาชีพนอกชั้นเรียน เป็นการสนับสนุนและเปิดโอกาสให้นักเรียนได้สัมผัสโลกของการทำงานตามสภาพจริงของครอบครัว สถานประกอบการ แหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

จะเห็นว่า หลักสูตรสถานศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สามารถเชื่อมโยงไปสู่การสร้างเสริมประสบการณ์อาชีพให้กับผู้เรียนได้เป็นอย่างดี เนื่องจากแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ให้ความสำคัญและเน้นหนักในเรื่องของการแก้ไขปัญหาพื้นฐานของเกษตรกรเพื่อสร้างอาชีพและการพึ่งตนเอง เช่น ทฤษฎีการป้องกันการเสื่อมโทรมและพังทลายของดินโดยใช้หญ้าแฝก เนื่องจากหญ้าแฝกช่วยอนุรักษ์ดินและน้ำ ทำให้สามารถรักษาความอุดมสมบูรณ์ของหน้าดิน ทำให้พืชเจริญเติบโต ออกดอกออกผลได้เต็มที่ แนวคิดการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร : โครงการตามพระราชประสงค์หุบกะพง โครงการนี้ต้องการให้ราษฎรมีที่ดินทำกิน มีอาชีพ โดยจัดสรรที่ดินให้เกษตรกรที่ไม่มีที่ดิน เข้าทำการเกษตรประกอบอาชีพตามวิธีการเกษตรแผนใหม่ จัดทำแปลงสาธิตและทดลองปลูกพืชไร่และพืชสวน ตลอดจนสาธิตเลี้ยงสัตว์ เช่น โคเนื้อ ไก่เนื้อ สัตว์ปีกและปลาชนิดต่าง ๆ ส่วนพื้นที่ที่มีสภาพดินไม่ดี ส่งเสริมให้ปลูกป่านศรนารายณ์เพื่อใช้เส้นใยทำเครื่องจักสาน นอกจากนั้นยังมีกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในโครงการหุบกะพงอีกจำนวนมาก เพื่อสร้างอาชีพให้แก่ราษฎร แนวคิดการบริหารจัดการที่ดินเพื่อการเกษตร : ทฤษฎีใหม่ เป็นการจัดการที่ดินและแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็ก เพื่อทำการเกษตรแบบผสมผสานและหากมีผลผลิตเพิ่มมากขึ้นเกษตรกรจะต้องรู้จักจัดการและการตลาด รวมถึงการรวมกลุ่ม รวมพลังชุมชนให้มีความเข้มแข็ง พร้อมทั้งจะออกสู่สังคมภายนอกได้อย่างครบวงจร นั่นคือทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1, 2 และ 3 สำหรับแนวคิดการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกร ด้วยการจัดตั้งเป็นศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กระจายอยู่ทุกภูมิภาคของประเทศไทยจำนวน 6 ศูนย์ จัดเป็นศูนย์แหล่งเรียนรู้ที่รวบรวมสรรพวิชาด้านต่าง ๆ ที่เกษตรกรและผู้สนใจสามารถเข้าไปเรียนรู้ได้ตลอดเวลา ฝึกปฏิบัติและนำไปประกอบอาชีพได้ เปรียบเสมือนพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต

ดังนั้น ในการนำหลักสูตรสถานศึกษาไปจัดกิจกรรมการเรียนรู้ นอกจากมีเอกสารองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริแล้ว ควรมีสื่อประกอบและจัดกิจกรรมให้มีความหลากหลาย เช่น การให้ผู้เรียนทำโครงงาน การจัดเป็นฐานการเรียนรู้เกี่ยวกับอาชีพต่าง ๆ และควรพาผู้เรียนไปศึกษาดูงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และศูนย์ศึกษาการพัฒนา ซึ่งมีจำนวนมากกระจายอยู่ทั่วประเทศ และควรให้ผู้เรียนได้มีชิ้นงานหลังจากได้จัดการเรียนรู้ มีการนำเสนอผลงานและร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับประสบการณ์อาชีพที่นักเรียนได้จากการศึกษาเรียนรู้ เป็นต้น

บทสรุป

การสร้างเครือข่ายการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อสร้างเสริมประสบการณ์อาชีพ เป็นการนำแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริซึ่งอยู่เบื้องหลังการก่อกำเนิดของโครงการและงานอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่เกิดจากพระผู้ทรงเป็นปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ด้านการพัฒนาของแผ่นดิน

คือ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มาจัดทำเป็นหลักสูตรสถานศึกษา ด้วยการสร้างเป็นเครือข่ายกับสถานศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน ร่วมมือกันพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาส่วนที่เป็นรายวิชาเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริให้ผู้เรียนซึ่งเป็นเยาวชนของชาติได้เรียนรู้และนำไปปฏิบัติจริง เพื่อนำไปสู่การสร้างเสริมประสบการณ์อาชีพของตนเอง โดยเฉพาะอาชีพทางการเกษตรซึ่งเหมาะกับผืนแผ่นดินไทย เนื่องจากงานพัฒนาที่สำคัญยิ่งของพระองค์คืองานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและจัดหาแหล่งน้ำ การเก็บกัก การกระจาย การทำน้ำเสียให้เป็นน้ำดี การอนุรักษ์และปรับปรุงบำรุงดินเพื่อการเกษตรกรรม รวมถึงการใช้หญ้าแฝกเพื่ออนุรักษ์ และป้องกันการพังทลายของหน้าดิน ตลอดจนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญในการเกษตรที่สามารถพลิกฟื้นผืนแผ่นดินไทยให้เป็นแผ่นดินทองได้ ดังนั้นถ้าทุกฝ่ายเห็นความสำคัญและร่วมมือกันนำแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริไปประยุกต์ใช้ ย่อมจะทำให้ทุกคนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เพราะมีอาชีพ มีรายได้ และมีอาหารเพียงพอจากผลผลิตของตัวเอง

อย่างไรก็ตาม ปัจจัยและเงื่อนไขการสร้างเครือข่ายพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริให้สำเร็จ ย่อมประกอบด้วยปัจจัยสำคัญ คือ ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีนโยบายที่ชัดเจนในการสร้างเครือข่ายพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีแผนพัฒนาบุคลากร ส่งเสริม สนับสนุนด้านทรัพยากร มีการนิเทศติดตามผลอย่างต่อเนื่อง ปัจจัยด้านครู ครูต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาในลักษณะของโครงการต่าง ๆ และมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ และมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนสามารถทำงานร่วมกันเป็นเครือข่ายได้ ส่วนชุมชนรวมทั้งผู้ปกครองนักเรียนควรให้ความร่วมมือส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมของสถานศึกษาให้ประสบความสำเร็จ

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2545). *แนวทางการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กาญจนา บุญส่ง และ นิภา เพชรสม. (2556). *ชุดฝึกอบรมการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและหลักสูตรสถานศึกษาที่เน้นอาเซียน*. เพชรบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2555). การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา. *วารสารการบริหารและพัฒนา*, 4(1), 192 – 207.
- คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติ ครบ 60 ปี. (2551). *สารานุกรมพระราชกรณียกิจพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ในรอบ 60 ปีแห่งการครองราชย์*. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2553). *การสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม (Network Building and Participatory)*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จิรประภา อัครบวร และประยูร อัครบวร. (2552). *การบริหารงานภาครัฐในรูปแบบเครือข่าย (Governing by Network)*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ก.พลพิมพ์ (1996).
- น่านกฐก. (2560). *ฉันรักในหลวงสถิตในดวงใจตราบนิจรันดร์* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แฮปปี้คิดส์.
- ประยูร อัครบวร. (2553). *การสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม. (Network Building and Participatory)*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฝ่ายวิชาการ, สถาพรบุคส์. (2560). *โครงการพระราชดำริหญ้าแฝก (The Votives Grass Project)*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สถาพรบุคส์.

- พัชรินทร์ จันทาพูน. (2555). การพัฒนากลยุทธ์การบริหารเครือข่ายความร่วมมือเพื่อการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็ก (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต). สาขาวิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิสิฐ เทพไกรวัล. (2554). การพัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก(วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2562). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4) พ.ศ.2562. เข้าถึงจาก www.ratchakitcha.soc.go.th>PDF.
- ศักดิ์นิพนธ์ สว่างวงศ์. (2557). เครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา. วารสารบริหารการศึกษามหาบัณฑิต. 14(2), 12 – 24.
- โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 20 จังหวัดชุมพร. (2560). แนวทางการเสริมทักษะและสร้างเสริมประสบการณ์อาชีพให้กับนักเรียน. (ม.ป.ท.).
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (2540). แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด.
- _____. (2542). ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- สำลี รักสุทธี. (2554). เทคนิควิธีการเขียนหลักสูตร. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เรืองแสงการพิมพ์.
- อำนาจ สัมพันธ์. (2556). การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องหญ้าแฝกที่บ้านห้วยโสก ตามแนวทางพระราชดำริโดยใช้รูปแบบสลับป่าของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนนเรศวรบ้านห้วยโสก สังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 14 (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี.

